

What a diff'rence a day makes

De iconische bevrijdingsfoto nader bekeken

In de nieuwsbrief van de Groesbeek Airborne Vrienden van augustus 2021 stond een artikeltje over de bekende foto van de bevrijding van Groesbeek (afbeelding 1). Uitkomst van het verhaal was dat deze foto niet zoals altijd gedacht op 17 september, maar op 18 september 1944 was gemaakt. De hierop ontvangen reacties zijn de aanleiding geweest om er nog eens uitgebreider naar te kijken. Een deel van wat er in de nieuwsbrief is geschreven, komt ook weer terug in dit artikel, maar is aangevuld en aangepast op basis van nieuwe informatie.

De directe aanleiding voor het artikel in de nieuwsbrief was de bevinding dat in het boek 'Burning Bridges' (Hendriks en De Trez, 2017) de

foto in kwestie wordt gedateerd op 18 september. Dit in tegenstelling tot praktisch alle andere naoorlogse publicaties, die deze foto stevast dateren op 17 september. Daar ontstond de vraag: wat is waar?

Een belangrijk aanknopingspunt in het nieuwsbriefartikel is een filmpje van British Pathé met beelden van operatie Market Garden (zie www.britishpathe.com/video/arnhem). In het filmpje zien we onder andere de volgende scènes: een C-47 die met glider vertrekt vanuit Engeland, de overtocht naar Nederland met daarbij beelden van geïndundeerd Zeeland, gelande WACO-gliders in weilanden en beelden uit de Dorpsstraat in Groesbeek. De filmbeelden uit Groesbeek vormen het eerste puzzelstukje.

Afbeelding 1) De iconische foto van de bevrijding van Groesbeek (bron: Heemkundekring Groesbeek).

Afbeelding 2 t/m 7 Een vergelijking van de foto (2) met beelden uit het filmmateriaal (3 t/m 7). De letters A t/m G geven personen en deel van de jeep aan, die zowel op foto en film te zien zijn. De foto en de filmbeelden zijn dus op hetzelfde moment gemaakt (bron 3 t/m 7: British Pathé).

Hetzelfde moment

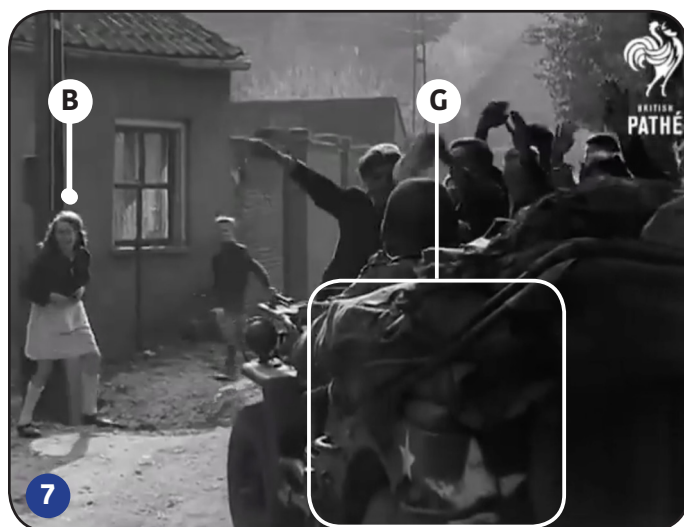
Bij het zien van de filmbeelden vallen meteen twee overeenkomsten met de foto op. Ten eerste de locatie: zowel film als foto zijn gemaakt op de kruising van de Dorpsstraat en de Mooksestraat in Groesbeek. Het pand links op de foto ('Dames Heeren Kapper') is duidelijk zichtbaar op de filmbeelden. Ten tweede is de scene als geheel vergelijkbaar: een groep uitbundige Groesbeken die, vanaf dezelfde kant van de weg, zwaait naar de (in jeep) passerende Amerikaanse soldaten.

Als we iets preciezer kijken naar de beelden, zien we verschillende personen uit de foto duidelijk terug in de filmbeelden (afbeeldingen 2 t/m 7). Zie voor een vergelijking naar de in de foto genummerde personen (A t/m F) en hun aanwezigheid op de filmbeelden. Daarnaast is ook de jeep op de foto te zien op de film,

herkenbaar aan de hand van linker achterzijde (zie G). Tenslotte is ook de schaduwval hetzelfde, zowel in richting als in lengte.

Zoveel overeenkomsten kunnen niet aan het toeval toegeschreven worden. De conclusie is dan ook dat foto en film op hetzelfde moment zijn gemaakt.

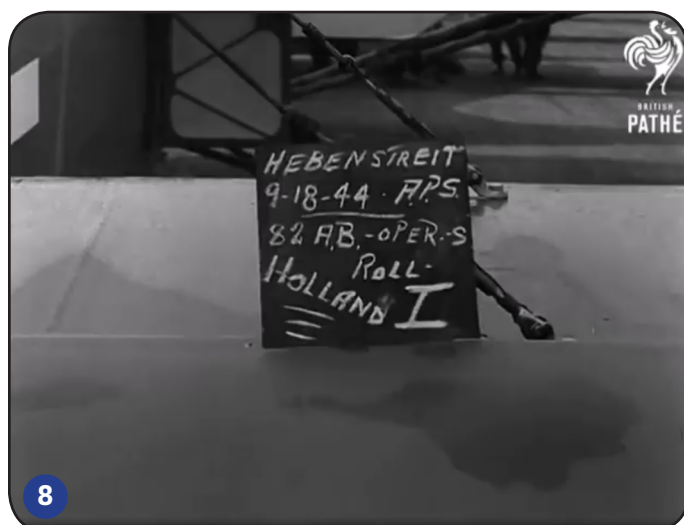

17 of 18 september 1944?

Het vaak gebruikte onderschrift van de foto luidt: 'Troops of the 505th Combat Team 82nd Airborne Division enter Groesbeek 1 hour after landing'. Aangezien de 505th PIR op de eerste dag van Market Garden in actie kwam, moet dat dus 17 september zijn. In verschillende publicaties is de foto logischerwijs steeds gedateerd op 17 september.

De datering van de film zit in de beelden zelf: aan het begin van elke filmrolletje is een krijtbord gefilmd met daarop details over de opname. In dit geval staat daar 'Hebenstreit 9-18-44 A.P.S. 82 A.B. - OPER-S Holland Roll I'. Hieruit is af te leiden dat deze 'filmrol 1' is gefilmd is op 18 september 1944. Aangezien foto en film op hetzelfde moment zijn gemaakt, kan er maar één datum juist zijn. Omdat de datering van de film

in het bronmateriaal zelf zit, lijkt 18 september de juiste datering te zijn. Of de filmer moet zich in de datum vergist hebben. Dat is echter niet waarschijnlijk, want de filmer kon in Engeland in alle rust het bordje beschrijven en plaatsen.

Afbeelding 8) Een krijtbord met opnamedetails, de eerste beelden van de filmrol. Hieruit blijkt dat de filmbeelden op 18 september zijn gemaakt (bron: British Pathé)

De maker van de filmbeelden staat op het krijtbord. Dit is T/5 (Technician Fifth Grade) George Hebenstreit van de Army Pictorial Service (APS), 165th Signal Photo Company. Het boek 'Burning Bridges' geeft aan dat Hebenstreit ingedeeld was bij de gliderlift van 18 september. Een bevestiging dat de filmbeelden van 18 september zijn: op 17 september was Hebenstreit namelijk nog niet in Nederland.

Daarnaast wordt in de publicatie 'Market Garden Flights Volume 2 - 61st Troop Carrier Group' (Hans den Brok, 2018) een van de soldaten in de film geïdentificeerd als 2nd Lieutenant Virden W. Gwynne. Hij rijdt mee als passagier, achterin de eerste jeep. Het is de soldaat die op afbeelding 5 de camera in kijkt (onder de letter F). Gwynne was piloot van een van de gliders uit Serial A-40. Serial-A40 bestond uit 40 C-47 vliegtuigen met WACO-gliders, uitgevoerd door het 53rd en 15th Squadron van de 61st Troop Carrier Group. Deze serial vertrok op 18 september vanaf het vliegveld Barkstone Heath met als bestemming de landingszone 'T' bij de Wylerbaan. Ook dit bevestigt een datering van de filmbeelden op 18 september.

Serial-40 werd geleid door het 53rd Squadron en gevolgd door 15th Squadron, waarvan Gwynne de eerste glider bestuurde. Tussen 15.32 en 15.40 uur lokale tijd arriveerden de gliders van het 15th Squadron bij de landing zone. Gwynne landde dus iets na 15.32 uur in de weilanden bij de Wylerbaan. De filmbeelden in de Dorpsstraat moeten dus van een later tijdstip zijn. Hij zal eerst wat tijd kwijt geweest zijn aan het uitladen van zijn glider en de rit met de jeep vanaf de landingszone, voordat hij in het centrum van Groesbeek gefilmd kan worden.

Met welke gliderserial Hebenstreit naar Groesbeek is gekomen is niet bekend. Hij maakte deel uit van een 'Combat Assignment Team'.

Zo'n 'CAT team' is de kleinste eenheid van een Signal Photo Company. Het beoogde 'CAT team' van het 165th Signal Company dat gekoppeld werd aan de 82nd Airborne Division voor operatie Market Garden bestond uit George Hebenstreit, Al Meserlin en Jack Canon. Meserlin werd echter voor de start van de operatie de persoonlijke oorlogsfotograaf van Eisenhower en ging daardoor niet meer mee naar Groesbeek. Het is wel bekend dat met serial A-42 twee fotografen meevlogen (bron: ww2gp.org/serials). Het is een mogelijkheid dat dit Hebenstreit en Canon zijn geweest, maar dat is niet met zekerheid te zeggen. Deze gliders landden rond 15.45 uur bij de Wylerbaan.

Hebenstreit zegt zelf het volgende over die 18e september: "I landed alright. I found a CP (command post, red.) and stashed my supplies. I then started to move around and shot a lot of footage of the landing zone and the paratroopers coming. I then moved to cover a field where the gliders were coming in. I was called by General Gavin to go to the center of town of Grave with the 504th and no one fired a shot" (bron: 'Burning Bridges'). De rest van de filmbeelden laten, naast gliders in de weilanden tussen Overasselt en Nederasselt, inderdaad Grave zien op 18 en 19 september. En hoewel hij het bezoek aan Groesbeek niet expliciet noemt, ligt het wel op de logische route van zijn landingsplek bij de Wylerbaan naar - uiteindelijk - Grave.

De schaduw als zonnwijzer

Het was duidelijk een zonnig moment, want opvallend is de lange schaduw op de foto. De lengte en de richting van een schaduw zijn afhankelijk van de positie van de zon. Dit kan ons helpen om te bepalen op welk tijdstip van de dag deze foto ongeveer is gemaakt.

In afbeelding 9 is de verhouding aangegeven tussen de hoogte van het meisje achter de jeep

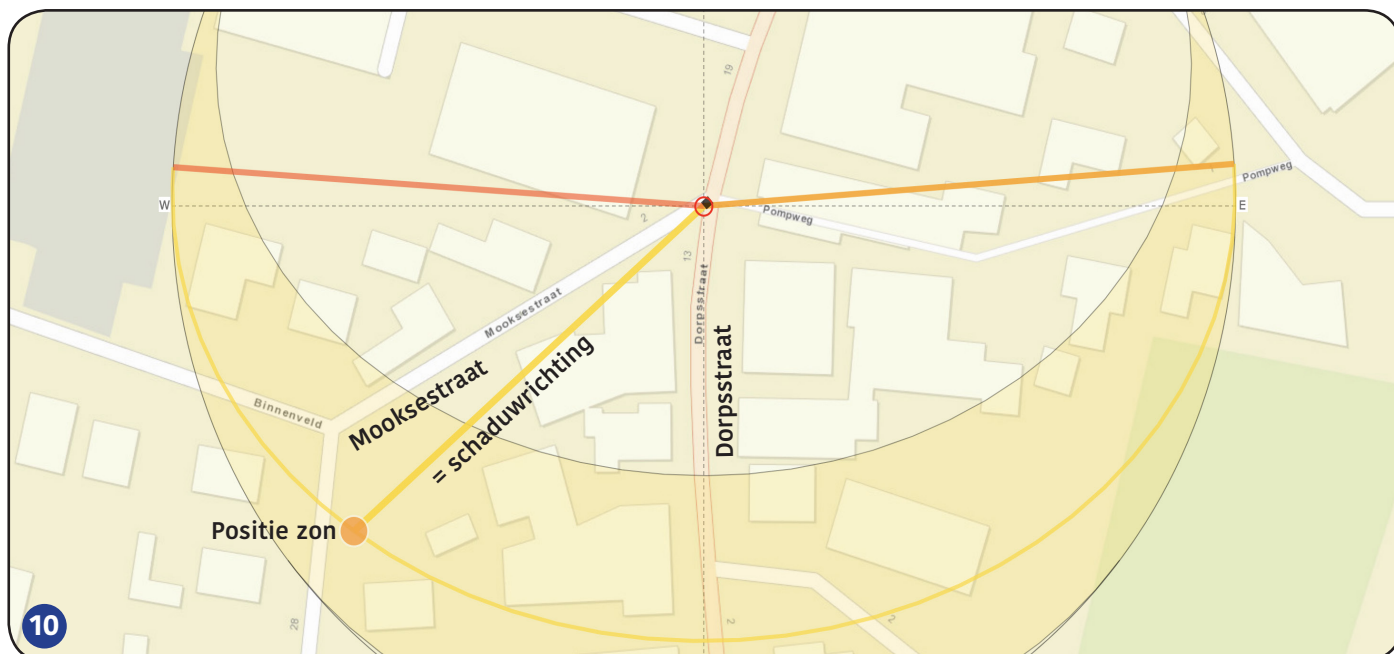
Afbeelding 9) Benadering van de schaduwlengte in verhouding van de bron, in dit geval het meisje achter de jeep.

en haar schaduw op de straat. De witte driehoek geeft dit aan. De verhouding tussen object en schaduw is dan 1:1,68. De zonhoek komt dan overeen met een hoek van 30,7 graden. Echter, dat is op basis van de lijnlengte op de 2-dimensionale foto. Vanwege het perspectief is dit een onderschatting van de werkelijke schaduwlengte. Door een inschatting te maken het perspectieflak (de gestippelde cirkel), kan bepaald worden wat de verhouding bij benadering is. Dit geven de blauwe lijnen aan. Dat is een verhouding van 1:1,88 en komt overeen met een zonhoek van 28 graden.

Daarnaast heeft de hellingshoek van de weg ook invloed voor de schaduwlengte. Op een schuine weg omhoog zal de schaduw namelijk langer zijn dan de schaduw op een vlakke, horizontale weg. Op deze locatie is waarschijnlijk sprake van een lichte stijging omhoog, waardoor de 'horizontale verhouding' van 1:1,88 mogelijk een overschatting is.

Met deze informatie, de locatie (Dorpsstraat/ Mooksestraat) en de datum (18 september 1944) kan vervolgens het tijdstip achterhaald worden via de zonnecalculator op www.suncalc.org. Een zonhoek tussen 30,7 en 28 graden staat dan gelijk aan een tijdstip tussen 16.03 en 16.26 uur, Midden-Europese Zomertijd (i.e. GMT+2). Dit komt overeen met de in bezet Nederland gehanteerde tijdzone. De waarheid zal waarschijnlijk ergens in het midden liggen. Deze tijd past bij de eerdere conclusie dat op basis van de identificatie van glider pilot Gwynne de filmbeelden - en dus ook de foto - sowieso na 15.32 uur moeten zijn gemaakt.

Voor de volledigheid kan ook nog worden gekeken naar de richting van de schaduw. In afbeelding 10 is ter illustratie weergegeven hoe de positie van de zon op 16.15 uur zou zijn op 18 september 1944. Deze kan men vervolgens vergelijken met de schaduw in de filmbeelden (afbeelding 11).

Afbeelding 10) De positie van de zon en richting van de schaduw op maandag 18 september 1944 om 16.15 uur, ten opzichte van de locatie van de foto- en filmbeelden (rode cirkeltje in het midden van de afbeelding).

Afbeelding 11) Fragment uit de filmbeelden ter illustratie van de richting van de schaduw. De schaduw van een paal is met een stippellijn weergegeven als referentiepunt. De jeep rechts in beeld rijdt in de richting van de Mooksestraat. De jeep links in beeld staat in de Dorpsstraat (bron: British Pathé).

Als we in afbeelding 11 de positie van de schaduw (stippellijn) ten op zichte van de daar achter liggende Mooksestraat vergelijken met geprojecteerde schaduwrichting in afbeelding 10 sluit dat goed bij elkaar aan.

Past het totale plaatje?

Een logische vraag is of het tafereel op de foto (en de film) dan ook past in de bredere context van de gebeurtenissen op dat moment. Hoe was het weer op dat moment en wat gebeurde er in Groesbeek aan het einde van de middag van 18 september?

Dat de zon zich in de namiddag van 18 september inderdaad heeft laten zien, wordt onder andere

bevestigd op een foto die in de middag in Overasselt gemaakt is. Op afbeelding 12 zien we bevoorrading afgeworpen worden op - bij vergissing - landingszone O door de 448th Bomb Group. Het tijdstip van deze foto is ongeveer 17:30 uur (lokale tijd). Ook hier is een duidelijke schaduw zichtbaar. Het zonnige weer in het centrum van Groesbeek sluit daar goed bij aan.

Wat betreft de situatie in het dorp: in de vroege ochtend van 18 september hadden Duitse eenheden vanuit Duitsland de tegenaanval ingezet op Groesbeek en heroverden zij de landing zones van de Amerikanen. De Amerikanen op hun beurt moesten dezelfde weilanden weer van de Duitsers zuiveren, vanwege de in aantocht

Afbeelding 12) Op 18 september wordt aan het einde van de middag bij vergissing boven drop zone O in Overasselt bevoorrading afgeworpen door de 448th Bomb Group. Dat maakt deze foto herleidbaar tot het tijdstip van 17.30 uur. De schaduw op de muur van de vrouw met zwarte rok laat zien dat het rond dat tijdstip zonnig weer was (bron: Burning Bridges)

zijnde tweede lift. De aankomst van de gliders vanaf 15.30 uur brak de Duitse aanval en de Duitse eenheden trokken zich weer terug richting de grens.

Met deze gliders arriveerden nog meer artillerie en jeeps. Dat materieel vertrok na de landing vanaf de landingsgebieden zo snel mogelijk naar hun bestemming. Dat er dus tussen 16.00 en 16.30 uur volgeladen jeeps uit noordelijke richting door het centrum van Groesbeek reden is goed te verklaren met hun aankomst op de landingsgebieden rond de Wylerbaan vlak daarvoor.

De aanwezigheid van juichende mensen in zondagse kleding ligt wellicht minder voor de hand. Die nette kleren zouden logisch zijn op een zondag zoals 17 september en niet op een maandag. De volgende herinnering aan 18 september van J.Th. Janssen uit Groesbeek sluit dit echter niet uit: “De volgende morgen 18 september was het een grote blijheid. Het leek wel een voormiddag van de kermis! Niemand ging aan het werk, allen stonden weer in groepjes te praten en velen hadden hun zondagse kleren

nog aan met oranje strikjes en bloemen erop.” (G.G. Driessen, 1981). Dit kledingbeeld is dus ook mogelijk geweest op 18 september.

De ogenschijnlijke ontspannen aanwezigheid van de toeschouwers is misschien nog het opvallendste, gezien het feit dat er tot in de middag gevochten is in de directe omgeving en het toenemend oorlogsgeweld realiteit was geworden. Het is echter niet ondenkbaar dat door de overweldigende komst van de tweede lift met honderden gliders de euforie op dat moment weer de boventoon voerde.

18 september 1944

De belangrijkste constatering is dat de foto gelijktijdig is gemaakt met filmbeelden afkomstig van 18 september. Als je daar de andere stukjes informatie bij pakt, passen ze allemaal op dat tijdstip van 18 september. Een deel van deze stukjes past in meer of mindere mate ook op 17 september, maar de meeste niet. Op basis van deze informatie kan de foto alleen gedateerd worden op 18 september 1944. Mocht iemand andere inzichten hebben, laat het dan weten via info@groesbeekairbornevrienden.nl.

Bronnen

- Groesbeek 1935-1945 Crisis en oorlog, G.G. Driessen (1981)
- Operation Market Garden - Then and Now, After the Battle/Karel Margry (2002)
- Burning Bridges - Pictorial History of the 82nd Airborne Division in the Holland Campaign, Peter Hendriks en Michel De Trez (2017)
- Market Garden Flights Volume 2 - 61st Troop Carrier Group, Hans den Brok (2018)
- Nieuwsbrief 25 Heemkundekring Groesbeek (2019)
- Operatie Market Garden - Welke tijdzone hoort bij welke tijd?, Pim van Gelder (2021)
- Serial Source information from the Air Force Historical Research Agency and Troop Carrier Squadron Files from the National Archives (www.ww2gp.org/serials)
- British Pathé filmfragment 'Arnhem 1944' (www.britishpathe.com/video/arnhem)

